

Spis treści

Przedmowa	13
1. Wstęp	15
1.1. Czym jest gramatyka?	15
1.2. Polszczyzna na tle innych języków	22
1.3. Ewolucja systemu gramatycznego	27
1.3.1. Fleksja rzeczownika	29
1.3.2. Liczebniki	30
1.3.3. Zaimki	31
1.3.4. Fleksja czasownika	32
1.3.5. Innowacje składniowe	33
1.3.6. Językowe skutki globalizacji	34
2. Fonetyka	38
2.1. Mówienie - fonetyka artykulacyjna	38
2.2. Dźwięki mowy - fonetyka akustyczna	40
2.3. Słyszenie - fonetyka audytywna	43
2.4. Alfabet fonetyczny	46
2.5. Inwentarz polskich głosek	47
2.5.1. Samogłoski	47
2.5.1.1. Samogłoski ustne	47
2.5.1.2. Samogłoski nosowe	49
2.5.1.3. Dyftongi	51
2.5.2. Spółgłoski	52
2.5.2.1. Spółgłoski zwarto-wybuchowe (okluzywne)	53
2.5.2.2. Spółgłoski półotwarte (sonome, sonanty)	55
2.5.2.2.1. Spółgłoski nosowe	55
2.5.2.2.2. Spółgłoski drżące (wibranty, trele)	56
2.5.2.2.3. Spółgłoski boczne (lateralne)	57
2.5.2.3. Spółgłoski szczelinowe (firykasy, spiranty)	57
2.5.2.4. Spółgłoski zwarto-szczelinowe (afrykasy)	59
2.6. Wpływ pisma na wymowę	60
3. Fonologia	62
3.1. Fonologia a fonetyka	62
3.2. Podstawowa jednostka fonologii: fonem	64

3.3. Ile fonemów liczy polszczyzna?	66
3.4. Upodobnienia i inne procesy fonologiczne	69
3.4.1. Upodobnienia pod względem dźwięczności	71
3.4.2. Upodobnienia pod względem miejsca artykulacji	72
3.4.3. Upodobnienia pod względem sposobu artykulacji	73
3.4.3.1. Odpodobnienie (dysymilacja)	73
3.4.3.2. Uproszczenie (elizja)	74
3.4.3.3. Przetawka (metateza)	74
3.4.3.4. Wstawienie (epenteza)	74
3.5. Fonologia suprasegmentalna	75
3.5.1. Sylaba	75
3.5.1.1. Model liniowy	75
3.5.1.2. Model nieliniowy	76
3.5.2. Wyraz fonologiczny	78
3.5.2.1. Akcent	78
3.5.2.2. Rytm	81
3.5.3. Fraza fonologiczna	81
3.5.4. Intonacja zdaniowa. Akcent rematyczny (fokus)	82
4. Morfematyka (analiza morfemowa)	84
4.1. Mniejsze od wyrazu: morfemy	84
4.2. Warianty morfemów: allomorfy	87
4.3. Rodzaje morfemów	89
4.4. Łączliwość morfemów: morfotaktyka	92
5. Morfologia jako gramatyka wyrazu	95
5.1. Granice wyrazu	95
5.1.1. Słowo a wyraz	95
5.1.2. Cztery piętra abstrakcji w rozumieniu wyrazu	96
5.1.2.1. Wyraz pisany (graficzny) lub mówiony (fonetyczny)	96
5.1.2.2. Wyraz tekstowy-najmniejsza forma swobodna	97
5.1.2.3. Wyraz gramatyczny (słowoforma). Formy syntetyczne i analityczne	98
5.1.2.4. Wyraz słownikowy (leksem)	101
5.2. Części mowy	105
5.2.1. Na początku była greka	105
5.2.2. Współczesne kryteria podziału	106
5.2.2.1. Klasy znaczeniowe	106
5.2.2.2. Klasy gramatyczne	108
5.2.2.2.1. Klasy gramatyczne charakteryzowane na podstawie składni	109
5.2.2.2.2. Klasy gramatyczne charakteryzowane na podstawie fleksji	112
5.2.3. Zdroworoządkowy katalog części mowy w polszczyźnie	114
5.2.3.1. Rzeczowniki	114
5.2.3.2. Przymiotniki	116
5.2.3.3. Przysłówki	117
5.2.3.4. Liczebniki	119
5.2.3.5. Zaimki	120
5.2.3.6. Czasowniki	122
5.2.3.7. Przyimki	123
5.2.3.8. Spójniki	125
5.2.3.9. Partykuły	126
5.2.3.10. Wykrzykniki	127

6. Kategorie morfologiczne	129
6.1. Problemy definicyjne. Typologia kategorii.	129
6.2. Kategorie werbalne (czasownikowe).	131
6.2.1. Osoba gramatyczna.	131
6.2.2. Czas gramatyczny.	134
6.2.3. Aspekt gramatyczny, aspekt leksykalny, aspektualność.	139
6.2.4. Taksis, czyli porządek chronologiczny.	145
6.2.5. Tryb a modalność.	146
6.2.6. Strona i profilowanie treści (diateza).	150
6.2.7. Negacja - czy kategoria morfologiczna?.	153
6.2.8. Liczba i rodzaj - lustrzane kategorie czasownika.	154
6.2.9. (Nie)określoność.	154
6.3. Kategorie nominalne (imienne).	155
6.3.1. Rodzaj.	155
6.3.2. Deprecjatywność - honoryfikatywność.	161
6.3.3. Przypadek.	163
6.3.4. Apel.	168
6.3.5. Liczba.	169
6.3.6. Stopień.	172
7. Słowotwórstwo.	175
7.1. Ikoniczność	175
7.2. Motywacja słowotwórcza.	177
7.2.1. Zakres motywacji.	177
7.2.2. Rodzaje motywacji.	183
7.3. Kategoryzacja.	190
7.4. Typy słowotwórstwa.	192
7.4.1. Definicja formy słowotwórczej i formantu.	192
7.4.2. Działania na morfemach.	193
7.4.2.1. Derywacja dodatnia.	193
7.4.2.2. Derywacja ujemna.	195
7.4.2.3. Derywacja wymienna.	197
7.4.3. Działania na wyrazach.	199
7.4.3.1. Złożenia i złożeniowce.	199
7.4.3.2. Kontaminacje.	203
7.4.3.3. Skróty i skrótowce (akronimy).	205
7.4.4. Działania na fonemach.	206
7.5. Kategorie słowotwórcze.	207
7.5.1. Kategorie słowotwórcze rzeczowników.	208
7.5.1.1. Kategorie słowotwórcze w języku potocznym.....	208
7.5.1.2. Kategorie słowotwórcze w odmianach specjalnych polszczyzny.	209
7.5.2. Kategorie słowotwórcze przymiotników.	211
7.5.2.1. Przymiotniki odprzymiotnikowe.	212
7.5.2.2. Przymiotniki odrzeczownikowe.	212
7.5.2.3. Przymiotniki odczasownikowe.	213
7.5.3. Kategorie słowotwórcze czasowników.	213
7.6. Gniazda, czyli słowotwórcze kategorie radialne.	214

8. Fleksja, czyli odmiana	217
8.1. Czasowniki	217
8.1.1. Bezokolicznik	217
8.1.2. Pozostałe formy nieokreślone	218
8.1.2.1. Gerundium	218
8.1.2.2. Formy nieokreślone o odmianie przymiotnikowej	219
8.1.2.3. Nieodmienne formy nieokreślone	220
8.1.3. Wzorce odmiany: dwu- czy trójpodział?	221
8.1.4. Koniugacja polska w ujęciu Jana Tokarskiego	222
8.1.5. Koniugacja polska w ujęciu Romana Laskowskiego	224
8.1.6. Końcówki osobowe - fleksja a aglutynacja	226
8.1.7. Co jest spornego w tematach fleksyjnych?	227
8.2. Rzeczowniki	228
8.2.1. Rzeczowniki nieodmienne czy synkretyczne?	228
8.2.2. Paradygmat czy algorytm?	230
8.2.3. Typy odmiany	232
8.2.3.1. Rzeczowniki żeńskie	233
8.2.3.2. Rzeczowniki męskie	234
8.2.3.3. Rzeczowniki nijakie	235
8.2.4. Końcówki współfunkcyjne i ich użycie	236
8.2.4.1. Kryterium fonologiczne	237
8.2.4.2. Kryterium morfologiczne	237
8.2.4.3. Kryterium semantyczne	238
8.2.4.4. Kryterium genetyczne	238
8.2.4.5. Kryterium pragmatyczne	239
8.3. Przymiotniki	239
8.3.1. Charakterystyka ogólna	239
8.3.2. Wzory odmiany	240
8.4. Liczebniki	242
8.4.1. Charakterystyka ogólna	242
8.4.2. Odmiana liczebników głównych	243
8.4.3. Odmiana liczebników zbiorowych	246
8.5. Zaimki	248
8.5.1. Problemy klasyfikacyjne	248
8.5.2. Zaimki partnerskie	249
8.5.3. Zaimki anaforyczne i zwrotne	250
8.5.4. Zaimki nieokreślone i przeczące	252
8.5.5. Zaimki wskazujące	254
8.5.6. Zaimki dzierżawcze	255
8.5.7. Zaimki pytajno-względne	256
9. Składnia	257
9.1. Tekst a funkcja komunikatywna języka	257
9.2. Wypowiedzenie - powiadomienie	259
9.2.1. Zawiadomienie	259
9.2.2. Zdanie	259
9.2.3. Równoważnik zdania	261
9.2.4. Frazemy - pogranicze składni i frazeologii	263
9.3. Zdanie a fraza	264

9.3.1. Pojęcie frazy i składnika	265
9.3.2. Frazy współrzędne i niewspółrzędne.	265
9.3.3. Struktury endo-i egzocentryczne.	268
9.4. Typy związków w zdaniu	269
9.5. Konotacja i walencja (wartościowość).	272
9.6. Akomodacja w składni.	276
9.7. Budowa zdania - kategorie funkcjonalne	280
9.7.1. Podmiot	280
9.7.1.1. Podmiot mianownikowy.	281
9.7.1.2. Podmioty niemianownikowe.	283
9.7.1.3. Grupa zdaniowa jako podmiot gramatyczny.....	285
9.7.1.4. Inne podmioty nietypowe.	286
9.7.1.5. Blokada podmiotu.	286
9.7.1.6. Zdania bezpodmiotowe.	287
9.7.2. Orzeczenie	287
9.7.2.1. Orzeczenie proste.	287
9.7.2.2. Bezokolicznik w pozycji orzeczenia.	288
9.7.2.3. Orzeczenia złożone.	289
9.7.2.4. Orzeczenia peryfrastyczne.	289
9.7.2.5. Orzeczenie sekundarne.	290
9.7.2.6. Zdanie podrzędne jako orzecznik.	290
9.7.3. Dopełnienie jako człon konotowany zdania.	291
9.7.3.1. Dopełnienie w bierniku.	292
9.7.3.2. Dopełnienie w dopełniaczu.	293
9.7.3.3. Pozostałe przypadki zależne.	294
9.7.3.4. Dopełnienie w bezokoliczniku.	295
9.7.3.5. Zdania dopełnieniowe.	295
9.7.4. Przydawka jako niekonotowany, ale akomodowany podrzędnik grupy rzeczowni- kowej.	296
9.7.4.1. Zgoda paradygmatyczna	296
9.7.4.1.1. Podrzędnik przymiotnikowy.	296
9.7.4.1.2. Podrzędnik rzeczownikowy.	297
9.7.4.2. Zgoda selektywna.	297
9.7.4.2.1. Zgoda selektywna z akomodowanym mianownikiem.	297
9.7.4.2.2. Zgoda selektywna z akomodowanym dopełniaczem.	298
9.7.4.2.3. Zgoda selektywna z innym przypadkiem zależnym.	298
9.7.4.3. Przydawki nieakomodowane.	299
9.7.4.4. Apozycja	299
9.7.5. Okolicznik jako niekonotowany i nieakomodowany podrzędnik grupy czasowni- kowej.	299
9.7.5.1. Okoliczniki modyfikacyjne.	300
9.7.5.2. Okoliczniki sytuacyjne.	301
9.7.5.3. Okoliczniki przyczynowo-skutkowe.	302
9.7.5.4. Okoliczniki modalne	304
9.8. Schematy zdaniowe - kategorie formalne.	304
9.9. Problematyka zdania złożonego.	307
9.9.1. Zdania współrzędne.	308
9.9.2. Zdania niewspółrzędne.	310
9.9.2.1. Zdania dopełniające (intensjonalne).	310

9.9.2.2. Zdania czasowe	311
9.9.2.3. Zdania przyczynowo-skutkowe.	312
9.9.2.4. Zdania porównawcze.	313
9.9.2.5. Zdania względne.	314
9.10. Modalność zdaniowa	315
9.11. Komunikatywna struktura zdania i dyskursu.	317
Lista skrótów i symboli	320
Alfabet IPA.	321
Literatura	323
Indeks.	329